

**“BARBARIS (Berberis) O‘SIMLIGINING YETISHTIRISH
BO‘YICHA OLINGAN URUG‘LARNING” UNUVCHANLIK DARAJASINI
ANIQLASH**

Abdulazizov Shukurullo Xabibullo o‘g‘li

O‘rmon xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot instituti

Andijon filiali kichik ilmiy xodimi

Annotatsiya: Barbaris (Berberis) – dorivor va manzarali o‘simlik bo‘lib, bog‘ va landshaft dizaynida keng qo‘llaniladi. Uning mevasi vitaminlarga boy, barglari va ildiz qismi esa tibbiyotda ishlatiladi. Barbaris etishtirish uchun tuproq, iqlim va agrotexnik tadbirlarni to‘g‘ri tanlash muhimdir.

Kalit so‘zlari: Adirlik, tog‘ oldi, xududlar, Barbaris turlari tog‘li hududlarda, o‘rmon qirralarida va quruq dasht mintaqalarida keng uchraydi. O‘zbekiston hududida ham barbarisning turli turlari o‘sadi, ayniqsa, tog‘ oldi va tog‘li hududlarda uchraydi.

Abstract: Barbaris (Berberis) is a medicinal and ornamental plant, widely used in garden and landscape design. Its fruits are rich in vitamins, and its leaves and roots are used in medicine. For the cultivation of barberry, it is important to choose the right soil, climate and agrotechnical measures.

Keywords: Adirlik, foothills, territories, Barbaris species are widely found in mountainous regions, forest edges, and dry steppe regions. Various species of barberry also grow in Uzbekistan, especially in foothills and mountainous regions.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklarni muxofaza qilish, madaniy holda etishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi hamda 2020 yil 10-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq tabobotini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ 4670-sonli va PQ 4901-sonli O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 20.05.2022 - yildagi PQ-251-son

Dorivor o'simliklarni madaniy holda etishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi **qarorlarida ustivor vazifalarni bajarilishiga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.**

Xozirgi vaqtda dunyoda ishlab chiqariladigan inson salomatligi uchun foydalaniladigan dori vositalarining 60-65% dan ortig'i dorivor o'simliklar xom-ashyosidan tayyorlanmoqda. Ma'lumki ushbu jarayon bizning mamlakatimizda xam jadal amalga oshirilmoqdaki, asosiy urg'u maxalliy floradagi dorivor o'simliklarning boy xilma-xilligiga xamda introduksiya ilmiy tadqiqotlari natijasida floradagi xilma xillikni boyitishga qaratilgan. Respublikamiz hududida 700-750 tur dorivor o'simliklar mavjud bo'lib, ularning 112 tur dorivor o'simliklar rasmiy tabobatda foydalanishga ruxsat berilgan, ushbu dorivor o'simliklarning 80% ni tabiiy holda o'suvchi o'simliklar tashkil etadi. Ularni xom-ashyo zahirasi chegaralangan bo'lib, tizimli muhofaza tadbirlarini amalga oshirish, bioekologik xususiyatlarini o'rganish, xom-ashyo zahirasidan to'g'ri foydalanish va ko'paytirishning ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqish bilan introdusent dorivor o'simliklarni kiritib borish dolzarb muammolardan biridir. Shuning uchun O'zbekistonda farmasevtika sanoatining ehtiyojlarini dorivor o'simliklar xom-ashyosi bilan ta'minlash, mahalliy florani yangi introdusent o'simlik turlari bilan boyitish va ularni etishtirish texnologiyalarini ishlab chiqish, plantatsiyalarini tashkil etish xamda xom ashyo zaxirasini tashkil etish kun tartibidagi dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Barberry butalar Berberidaceae oilasiga tegishli bo'lib, turlarning xilma-xilligi bilan faxrlanadi. 500 dan ortiq turlar bilan siz har qanday ta'mga va bog' sharoitiga mos keladigan navlarni topasiz. Ba'zi mashhur navlarga quyuq qizil barglari bo'lgan yapon zirklari (*Berberis thunbergii*) yoki an'anaviy yashil rangga ega bo'lgan Yevropa zirklari (*Berberis vulgaris*) kiradi. Har bir tur bog'ziyofatiga o'ziga xos jo'shqinlikni olib keladi va bu ko'zlar uchun haqiqiy bayramga aylanadi.

Bunday yomon o'rganilgan ekinlardan biri zirk bo'lib, uning rezavorlari o'simlikning o'zi kabi kimyoviy tarkibi va ozuqaviy qiymati, qayta ishlash va saqlash texnologiyasi bo'yicha ilmiy ma'lumotlarni talab qiladi. Qayta ishlangan meva va rezavorlar assortimentini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Bularning barchasi bu boradagi tadqiqotlarni faollashtirish, ularni ustuvor va talabchan qilish zarurligini ko'rsatadi.

Mahalliy o'simlik materiallarini, shu jumladan zirk mevalarini xalq xo'jaligiga jalb qilish nafaqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga, balki aholining umumiy va maxsus maqsadlardagi turli xil yuqori sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlarini to'liq qondirishga yordam beradi, bu Rossiya Federatsiyasi hukumatining 205-sonli qarori bilan tasdiqlangan aholini sog'lom oziqlantirish bo'yicha davlat siyosatining maqsadlari va amalga oshirilishiga mos keladi. 10.08.98 yildagi 917-son. Ushbu kontseptsiya doirasida Kuzbassda "Salomatlikka - ovqatlanish orqali" mintaqaviy dasturi ishlab chiqilgan bo'lib, unga muvofiq meva va rezavorlar iste'mol bozori o'rganildi, iste'molchilarning xohish-istaklari aniqlandi;

- noan'anaviy xomashyo - zirkdan foydalangan holda meva va rezavor meva konservalari ishlab chiqarish hajmini oshirish imkoniyati;

ilmiy asoslangan;

- Kuzbassda etishtiriladigan zirklarning ozuqaviy qiymati va xavfsizlik ko'rsatkichlari aniqlanib, ularni qayta ishlashning barcha turlari uchun xom ashyo sifatida foydalanish imkonini beradi;

- yangi zirklarning turli haroratlarda yaroqlilik muddati ilmiy asoslangan; tez muzlatilgan rezavorlarning saqlash muddati belgilangan;

- olingan natijalarni har tomonlama tahlil qilish asosida zirkni qayta ishlashning kam chiqindili texnologiyasi ishlab chiqildi, ularning konserva mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun texnologik jihatdan yaroqliligi, shuningdek, boshqa umumiy va maxsus mahsulotlar ishlab chiqarishda zirkni qayta ishlash mahsulotlaridan foydalanishning maqsadga muvofiqligi ko'rsatildi;

- yangi va tez muzlatilgan zirk va ularni qayta ishlangan mahsulotlarni organoleptik, fizik-kimyoviy va mikrobiologik ko'rsatkichlari bo'yicha kompleks tovar baholashni o'tkazish uchun ilmiy asoslangan, eksperimental tasdiqlangan va mahsulotning texnik shartlariga kiritilgan sifat mezonlari;

U bog'larda o'stiriladi va vaqti-vaqti bilan shimolda Sankt-Peterburggacha, shuningdek, janubiy va markaziy Evropa, Qrim, Kavkaz, Eron, Sharqiy Sibir va

Shimoliy Amerikada butalar orasida topiladi. Ayrim turlari O'rta Osiyoda, jumladan, Qozog'istonda Ili Olatau tog'larida uchraydi. Qishga chidamli, issiqlikka chidamli; kambag'al tuproq bilan bardosh bera oladi; turg'un namlikka toqat qilmang; juda yorug'likni yaxshi ko'radigan. Ular dumidan mo'l-ko'l kurtaklar hosil qiladi. Urug'larni ekish, butani va yozgi so'qmoqlarni bo'lish orqali ko'paytiriladi. Urug'larni yig'ishdan so'ng darhol tabaqalash yoki qishdan oldin ekish kerak. Urug'larni yig'ish vaqti - sentyabr-noyabr. Uzunligi 9-12 (15) mm va kengligi 4-8 mm bo'lgan er usti ellipssimon qalin yashil kotiledonli ko'chatlar; Birinchi barglar keyingi barglardan sezilarli darajada kichikroq va ulardan shakli bilan farq qiladi.

Xulosa

Hozirda mamlakatimizda meva etishtirish ayniqsa yong'oq, bodom va pistachilikda bir qator muammolar mavjud. Biz taklif qilayotgan usullar yordamida bu muammolar albatta o'z echimini topadi. Qisqa vaqt ichida ko'chat etkazib berish, bu ko'chatlarning an'anaviy ko'chatlarga nisbatan tez o'sishi va erta hosilga kirishi orqali aholining xandonpista mevasiga bo'lgan talabi qondiriladi.

Tabiiy iqlim sharoitlar bo'yicha aniqlangan qimmatbaho genofondni takomillashtirish, nafaqat uni boyitishda balki kelgusidagi tadqiqotlar uchun asrash va ekib ko'paytirishda katta ahamiyatga egadir. AQSH, O'rta Osiyo va Yaqin sharq mamlakatlarida pista yuqori mahsuldorli bog' ekini hisoblanadi va bu davlatlarga katta daromad keltiradi. Mamlakatimizda xandon pistaning istiqbolli navlarini etishtirish aholi uchun qolaversa, iqtisodiy tomondan katta samara beradi.

Andijon davlat o'rmon xo'jaligining o'rmon bo'limlariga xozirgi kunga kelib Andijon Marxamat O'rmon bo'limlariga sifatli qilib etishtirilgan nixollarni etkazib berildi, va ularning sug'orilmaydigan xamda sug'oriladigan joylarga may oyining ikkinchi o'n kuligidan boshlab etkazib berish boshlandi.

Iyun oyida xam nixollarning sifatli ravishda ekish ishlari olib borildi va xozirgi kunda xavo xarorati nisbiy namlikni xisobga olgan xolda sug'oriladigan maydonlarda ekish bo'yicha ilmiy amaliy ishlar olib borildi.

Olib borilgan tajribalarni xisobga olingan natijalar 3-4 variantlar yaxshi maqbul variant bo'lib ilmiy tadqiqot natijalarga maxsus kuloklar razmerlarida ilmiy

ishlar davomiy ettirib kelinishini xisobga olgan umumiy qilinib yillik xisobotga qo'yilib barcha natijalar xam jadvallarda aks ettirib borishini inobatga olgan xolda xulosalar xam barchasi yillik xisobotda aks ettiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Arxipova N.S., Brus I.P., Chernov I.A. Интродукция амаранта на 5 засоленных почвах. // Интродукция нетрадиционных и редких селискохозяйственных растений: Мат. Всероссийского научно-произв. конф., - Penza, 1998. -S. 61-62.
2. Berri Dj. A., Danton U. Dj. Зависимости фотосинтеза от факторов окружающей среды. // Фотосинтез. Т2-М, Мир. 1987. - С. 273-364.
3. Voyno L.I. , Gins M.S., Grishakova I.V., Chernego T.V. Антимикробное и фунгисидное действия экстрактов амаранта. // Новые и нетрадиционные растения и перспективы их использования: Москва - Пушино. Т.3, 2001.- С. 431-432.
4. Velibekov R.M., Velibekov M.D., Agafonov N.C. Гетерогенности и индуцированная изменчивости амаранта. // Интродукция нетрадиционных и редких селискохозяйственных растений: Материалы Всероссийской научно-произв. конф. Т. 1, -Пенза, 1998. -С. 102-104.
5. Gafurov A. I. Cravnitelino - физиологическое изучение влияния масла амаранта на функциональное состояние организма животных:
Avtoreferat dic...kand. biol. nauk. - Duchanbe, 2003. -19 с.
6. **Goncharova E.A., Ginc M.C., Xodorenko A.V., Chedrina Z.A., Bulincev C.V. Регуляторная роля амарантина в процессах роста и развития растений. // Новые и нетрадиционные растения и перспективы их использования: Материал ИВ Международ, симп.-Москва, Пушино.**